

*Tidskrift för
politisk filosofi*

Nº 3 2023 — årgång 27

Bokförlaget *Thales*

→ Sveriges klimatansvar

H. Orri Stefánsson

1 Inledning

KLIMATFÖRÄNDRINGARNA ÄR EN av de största utmaningarna som mänskligheten stått inför. Många stater behöver samarbeta om vi ska lyckas undvika en klimatkatastrof, och om inte storstater som USA, Kina och Ryssland drar ner på sina växthusgasutsläpp kan det vara omöjligt att undvika en sådan katastrof. En kan därför undra om det spelar någon roll över huvud taget vad små och medelstora stater gör. Spelar det någon roll om Sverige, till exempel, drar ner på sina växthusgasutsläpp? Klimatkatastrofen kommer ju knappast bero på vad Sverige gör. Så när det gäller miljöåtgärder borde vi i Sverige kanske istället fokusera på det vi faktiskt kan förändra. Just denna ståndpunkt verkar Mattias Karlsson, Sverigedemokraternas ladsbyggs politiska talesperson, argumentera för när han säger:

De närliggande konkreta miljöproblemen, så som t. ex. att värna om betesmarker och den biologiska mångfalden där, att värna om vattenkvaliteten i Östersjön, att sanera förgiftade mark- och vattenområden: där kan vi på relativt kort tid uppnå konkreta resultat och ingen annan kommer göra det förutom vi. Så jag skulle vilja att vi fokuserade mer energi där. [...] När det gäller klimatet så tror jag inte att Sverige kommer ha en avgörande roll i att lösa det globala problemet [...]^{1,2}

Vi kan komma fram till samma ståndpunkt, med liknande resonemang, om vi tänker klimatförändringarna som ett exempel på det som inom spelteori kallas *fångarnas dilemma*.³ För enkelhetens skull kan vi tänka oss att när det gäller klimatfrågan har Sverige två val: att dra ner på sina utsläpp eller att inte dra ner på sina utsläpp. För att förenkla ytterligare kan vi anta att osäkerheten består i vad andra nationer kommer göra: de kommer också antingen dra ner på sina utsläpp eller så kommer de inte göra det. När det gäller kostnaden för Sverige av

att dra ner på sina utsläpp kan vi – ännu en gång som en förenkling – tänka oss de i termer av minskad BNP. Till sist kan vi utgå ifrån att även om klimatförändringarna redan har börjat få mycket skadliga konsekvenser för många människor och djur, så är det fortfarande möjligt att undvika något vi skulle kunna kalla en klimat*katastrof*.

Givet dessa antaganden och förenklingar kan vi summera Sveriges valsituation i följande tabell, där den översta raden beskriver vad andra nationer skulle kunna göra, kolumnen längst till vänster beskriver Sveriges alternativ, och andra delar av tabellen beskriver utfallen för olika kombinationer av å ena sidan Sveriges agerande och å andra sidan andra staters agerande:

	<i>Andra länder minskar utsläpp</i>	<i>Andra länder minskar inte utsläpp</i>
<i>Sverige minskar sina utsläpp</i>	Klimatkatastrofen undviks men vi offerar vår BNP	Klimatkatastrofen inträffar och vi offerar vår BNP
<i>Sverige minskar inte sina utsläpp</i>	Klimatkatastrofen undviks och vi offerar inte vår BNP	Klimatkatastrofen inträffar men vi offerar inte vår BNP

Tabell: Klimatbeslut som ett exempel på fångarnas dilemma

Om vi tänker oss att denna tabell är en bra modell över de klimatbeslut Sverige står inför, så är det inte svårt att se att det vore irrationellt – kanske även ansvarslost – att dra ner på Sveriges utsläpp. Vad Sverige gör har ju ingen påverkan på huruvida klimatkatastrofen inträffar. Den kan undvikas om, men bara om, andra länder drar ner på sina utsläpp. Sverige kan bara påverka landets BNP. Så om vi minskar våra utsläpp så har vi offerat vår BNP utan att det kan vägas upp av något annat. Och det kan tyckas ansvarslost. Samma verkar gälla även om vi inte antar att alla andra länder agerar på samma sätt, utan istället antar att bara vissa drar ner på sina utsläpp. Sannolikheter att just Sveriges utsläpp är de som avgör huruvida klimatkatastrofen inträffar är obefintlig. Som Karlsson påpekar kommer Sveriges utsläpp inte ha en avgörande roll för klimatet.

Syftet med denna uppsats är att argumentera att det som just beskrivits är fel sätt att se på de klimatbeslut Sverige står inför. Det finns

mycket starka moraliska skäl att dra ner på Sveriges utsläpp. För faktum är att Sveriges utsläpp kommer döda väldigt många människor, först och främst i fattigare länder. (Jag diskuterar denna så kallade »dödlighetskostnad» av Sveriges utsläpp i mer detalj i nästa avsnitt.) I kombination med den allmänna skyldigheten att inte skada andra så räcker detta faktum för att grunda starka moraliska skäl att minska Sveriges utsläpp, även om dessa utsläpp inte kommer ha en avgörande roll för huruvida klimatkatastrofen inträffar.

2 Dödlighetskostnaden för koldioxid

ENLIGT EN NYLIG modell skapad av Daniel Bressler (2021) kan Sveriges konsumtionsbaserade koldioxidutsläpp år 2020⁴ förväntas orsaka att nästan fjorton tusen människor dör i förtid de närmaste åttio åren bara på grund av att det blir varmare.⁵ *Ett års* utsläpp orsakar att flera tusen mister livet som en direkt följd av att det blir varmare. De flesta av dessa kan förväntas vara medborgare i fattiga länder som bidragit väldigt lite till problemet, d.v.s. länder som själva inte släpper ut mycket växthusgaser (se t. ex. Bathiany m. fl. 2018).

Klimatförändringarna kommer döda människor på fler sätt än att det blir varmare. Exempelvis vet vi att orkaner, torka och översvämningar kommer bli allt vanligare med klimatförändringarna. Många kommer dö på grund av dessa väderhändelser. Exakt hur frekventa och dödliga dessa händelser blir när klimatet blir varmare är dock extremt svårt att uppskatta. Därför väljer Bressler (2021) att bara räkna på de förväntade dödsfallen som direkt kan härledas till att det blir varmare, d.v.s. att vissa helt enkelt inte klarar av värmen och därför dör tidigare än vad det annars hade gjort. Men uppenbarligen är de förväntade dödsfallen från koldioxidutsläpp ännu fler när vi också tagit med i beräkningen alla de som dör p.g.a. de extrema väderhändelser som blir mer frekventa p.g.a. klimatförändringarna.

Dessutom kommer klimatförändringarna att ha negativa konsekvenser som inte går att räkna direkt i antalet som dör i förtid. På grund av detta är den så kallade »sociala kostnaden av koldioxid» (»social cost of carbon»), som ska väga *all* skada från koldioxidutsläpp *på en monetär skala* (see t. ex. Stern 2006 och Nordhaus 2008), mer heltäckande än det Bressler kallar »dödlighetskostnaden av koldioxid»

(»the mortality cost of carbon«). Men fördelarna med att använda dödlighetskostnaden som mått är för det första att det låter oss undvika kontroversiella etiska antaganden om exempelvis det monetära värdet av ett liv och hur vi ska vikta framtida generationers konsumtion jämfört med vår egen. För det andra har de flesta nog lättare att förstå det än den monetära sociala kostnaden av koldioxidutsläpp. Enligt Sterns (2006) mått på den sociala kostnaden kan exempelvis Sveriges utsläpp år 2020 förväntas orsaka en skada (på lång sikt) som motsvarar fem miljarder dollar. Även om det låter mycket har nog de flesta svårt att förstå hur dåligt det är. Det är inte lika svårt att förstå hur dåligt det är att fjorton tusen människor dör i förtid.⁶ Därför kommer jag i försättningen att fokusera på dödlighetskostnaden snarare än den monetära sociala kostnaden. Men det är viktigt att ha i åtanke att detta utelämnar en del skada som klimatförändringarna orsakar människor – och bortser dessutom från all skada för andra djur.

Generellt har vi förstås en skyldighet att inte skada andra. Vi kan tänka oss omständigheter som ger undantag för denna regel, exempelvis när extremt mycket står på spel eller när någon hotar oss. Men i vanliga fall bör vi inte skada andra. Detta gäller när vi agerar i vårt privatliv, men också när individer agerar på exempelvis Sveriges vägnar. I det senare fallet kommer jag säga att »Sverige« har denna skyldighet, men de som tycker att stater eller andra grupper inte kan ha skyldigheter kan helt enkelt tolka detta som ett påstående om att de individer som fattar beslut som påverkar Sveriges klimatutsläpp – d.v.s. politiker, tjänstemän, företagsledare, och kanske även konsumenter och väljare – har denna skyldighet.

I den diskussion som följer kommer jag argumentera för att denna generella skyldighet att inte skada andra, kombinerad med det faktum att Sveriges utsläpp kan förväntas orsaka att flera tusen människor i andra länder dör i förtid, räcker för att ge Sverige ett starkt moraliskt skäl – som dock måste vägas mot andra moraliska skäl, som jag diskuterar i slutorden – att dra ner på sina utsläpp. Detta trots det faktum att »Sverige [inte] kommer ha en avgörande roll i att lösa det globala [klimat]problemet«, precis som Karlsson säger. Jag kommer diskutera en rad argument som skulle kunna tänkas visa att Sverige *inte* bryter mot sina klimatskyldigheter trots att Sveriges utsläpp kan förväntas orsaka att så många dör i förtid. Mitt svar blir bl. a. att vissa av dessa

argument möjligen kan tillämpas på stormakter, medan andra inte alls kan tillämpas på koldioxidutsläpp.

3 Icke-identitetsproblemet

VISSA HAR TÄNKTT att Derek Parfits (1984) *icke-identitetsproblem* innebär att vi behöver se på staters skyldigheter när det gäller växthusgasutsläpp på ett helt annat sätt än vi ser på individers skyldigheter inom detta område. John Broome (2012) exempelvis argumenterar att på grund av detta problem så kan staters skyldigheter (till skillnad från individers skyldigheter) att dra ner på sina utsläpp inte härledas från någon allmän skyldighet att inte skada andra. Istället beror dessa skyldigheter, när det gäller stater, på en allmän skyldighet att göra världen bättre. Kan liknande resonemang visa att Sveriges utsläpp inte bryter mot skyldigheten att inte skada andra trots de många dödsfall de kan förväntas orsaka? För att svara på denna fråga behöver vi titta lite närmare på icke-identitetsproblemet.

Låt oss föreställa oss att ett par har bestämt sig att bara skaffa ett barn. För att förenkla antar vi att paret vet – eller har åtminstone mycket goda skäl att tro – att om de skaffar barn »nu» så kommer det barn som då föds nästa år leva ett liv som är värt att leva. Men de vet också – eller har åtminstone mycket goda skäl att tro – att om de väntar fem år med att skaffa barn så kommer de ha ordnat sina liv och sin ekonomi på ett sätt som gör att det barn som då föds kommer leva ett liv som är ännu bättre än det barn som kommer födas om de väljer att inte vänta.

Eftersom paret har valt att bara skaffa ett barn kan det verka uppenbart att det vore bättre om paret väntar, åtminstone om det inte är för betungande för dem själva. För i så fall handlar valet om att tillföra ett barn till världen som har det bättre eller sämre. Det kan då även tyckas som paret har en *skyldighet* att vänta. Men mot vem har de denna skyldighet? Knappast mot barnet som föds om de *inte* väntar, för det barn har ju ett liv som är värt att leva. Och eftersom en inte kan ha skyldigheter gentemot icke-existerande människor så har de, om de inte väntar, inte heller en skyldighet gentemot det barn som *hade* fötts om de hade väntat.

Mer generellt är frågan vem paret skulle skada om de inte väntar.

Svaret verkar uppenbarligen vara: ingen. Om de inte väntar föds ett barn som har ett liv som är värt att leva; att föra detta barn till världen skadar inte det. Och eftersom en inte kan skada den som aldrig kommer finnas, har de inte heller skadat det barn som *hade* fötts om de hade väntat. Men eftersom paret inte skadar någon, och inte heller bryter mot någons skyldigheter, så kan en undra om de verkligen gör något fel om de inte väntar. Ändå har många den intuitionen att paret bör vänta. Icke-identitetsproblemet kan ses bestå i just svårigheten i att rättfärdiga denna intuition.

Vad har detta med växthusgasutsläpp att göra? Kopplingen beror på hur lite behöver ändras för att en person ska födas snarare än någon annan. Varje persons existens var extremt osannolik innan personen blev till. För ingen hade kunnat bli till av en annan spermie eller ett annat ägg än de faktiskt blev till av. Det betyder att om befruktning ägt rum en sekund senare hade en annan person blivit till än den som faktiskt blev till. En mycket liten förändring i dina föräldrars vardag hade därför inneburit att du aldrig existerat. Om de hade suttit fast i trafikkö en minut längre dagen som befruktningen ägde rum hade du antagligen inte existerat.

Detta betyder också att en betydande samhällsförändring kommer på sikt påverka vilka människor som existerar. De samhällsförändringar som behövs för att motverka en klimatkatastrof är förstås ganska betydande. Vi behöver exempelvis fasa ut fossila bränslen, och ändra hur vi pendlar till våra jobb. Dessutom behöver vi ändra hur vi producerar mat och varor, och vissa yrken kommer behöva försvinna. Det är inte svårt att se hur detta kommer påverka vardagen hos människor på ett sätt som i sin tur påverkar vilka som kommer existera i framtiden. Som Broome påpekar:

Hade vi minskat våra utsläpp av växthusgaser avsevärt, skulle det ha förändrat livet för nästan alla i världen på ett betydande sätt. Inom ett par generationer skulle detta betyda att världen bestod av andra människor. (Broome 2012: 62)

Om vi inte minskar rejält våra utsläpp kan därför ingen som existerar efter några generationer klaga på att vi skadat *dem* genom att inte minska rejält våra växthusgasutsläpp. Detta gäller även dem som

kommer lida direkt på grund av klimatförändringarna. För om vi hade rejält minskat våra utsläpp så hade dessa människor inte existerat! Minskningen av utsläpp hade kanske gjort världen bättre, men då på grund av att *andra* människor skulle ha haft det bra. De som existerar om exempelvis 100 år kan alltså inte klaga på att vi skadat dem genom att inte minska våra utsläpp (åtminstone så länge de har liv som är värda att leva).

Men vad betyder detta för Sveriges utsläpp år 2020? I inledningen påpekade jag att dessa utsläpp kan förväntas leda till att flera tusen människor dör i förtid de närmaste åttio åren. Visar icke-identitetsproblemet att vi trots allt inte skadat dessa människor?

Som svar på detta är det för det första värt att betona att Broomes (2012: 66) argument handlar om *stora* stater och federationer som EU. Men själv hävdar han att vi som individer skadar andra på ett orättvist sätt när vi släpper ut växthusgaser (t. ex. Broome 2012: 63). Vilka människor som existerar inom de närmaste generationerna beror antagligen inte på mina, eller dina, individuella växthusgasutsläpp. Om jag väljer att inte äta kött, att flyga mindre, osv, så minskar det den klimatskada jag orsakar utan att skapa en samhällsförändring som kan förväntas påverka identiteten hos många framtida människor. Därför kan de närmaste generationerna med rätt säga att jag var med om att skada *dem* om jag inte drar ner på mina utsläpp, säger Broome.

Men var exakt går gränsen? Borde vi tänka på Sveriges utsläpp som vi ska (enligt Broome) tänka på USA:s, Kinas, och EU:s utsläpp, när det gäller identitetseffekter, eller borde vi snarare tänka på dem som vi tänker på individers utsläpp? Svaret måste rimligtvis vara: däremellan. Om Sverige inte minskar sina utsläpp så kan det betyda att vissa av dem som existerar om 150 år inte hade existerat om Sverige hade dragit ner på sina utsläpp. Men inte lika många som om USA, Kina, eller hela världen hade dragit ner på sina utsläpp. Icke-identitetsproblemet verkar som sagt delvis, men inte helt, underminera påståendet om att Sverige skadar generationer långt i framtiden genom att inte radikalt minska sina utsläpp.

För det andra är det viktigt att ha i åtanke att identiteten hos många av dem som dör i förtid på grund av Sveriges utsläpp i dag omöjligen kan påverkas av dessa utsläpp, eftersom de redan existerar! Sveriges utsläpp 2020 kan, som jag tidigare nämnt, förväntas orsaka att nästan

fjortontusen människor dör i förtid fram till 2100. Enligt de scenarion som Bresslers modell bygger på så kan vi förvänta oss att det ackumulerade antalet dödsfall från 2020 års utsläpp verkligen börjar ta fart år 2050 (se Bressler 2021: bild 3). Många av dessa kommer så klart då vara äldre människor (eftersom de äldre är mer känsliga för varmare väder) som var födda redan 2020. Det samma gäller ända fram till 2100: många av dem som dör i förtid på grund av Sveriges utsläpp kommer att ha varit födda 2020.

Sammanfattningsvis är det svårt att se att icke-identitetsproblemet helt befriar Sverige – eller de som fattar beslut på Sveriges vägnar – från skuld när det gäller de tusentals människor som kan förväntas dö i förtid på grund av Sveriges växthusgasutsläpp. Icke-identitetsproblemet kan möjligtvis *delvis* befria dessa beslutsfattare från skuld när det gäller skada flera hundra år in i framtiden, men inte när det gäller den enorma skada som klimatförändringarna kan förväntas orsaka de närmaste årtiondena.

4 Demokratiskt mandat?

BROOME NÄMNER ETT annat skäl till att behandla regeringars handlingar på annat sätt än vi behandlar individers handlingar. Detta skäl kan verka relevant när vi frågar om Sveriges regerings agerande i klimatfrågan kan vara rättvist, trots den skada regeringen tillåter genom att inte förbjuda exempelvis fossila bränslen och växthusgasproducerande produktion. Syftet med detta avsnitt är att visa att så inte är fallet.

Det är »moraliskt tillåtet för regeringar att agera på ett orättvist sätt oftare än det är moraliskt tillåtet för individer gör så», säger Broome (2012: 64). Om det inte vore så skulle vi knappast kunna fatta några offentliga beslut alls. Sådana beslut – exempelvis att bygga på ett grönt område – skadar vanligtvis någon – t. ex. de som inte längre kan njuta av det gröna området – på ett sätt som, enligt Broome, kan vara orättvist men ändå moraliskt tillåtet. Detsamma gäller vanligtvis inte individer. Om en privatperson väljer att bygga på ett grönt område som någon annan har rätt till så agerar hen både orättvist och moraliskt otillåtet. Det som enligt Broome (2012: 65) förklarar denna skillnad mellan regeringar och individer är att regeringar »har ett starkt

mandat att se till att deras befolkning blomstrar». Detta mandat ger regeringar, till skillnad från individer, moraliskt utrymme att agera orättvist för att öka det allmänna väståndet.

Broomes argument är inte helt okontroversiellt. Exempelvis kan en undra om det verkligen är *orättvist* när regeringen, på ett moraliskt tillåtet sätt, skadar en person för det allmänna bästas skull. Kanske vore rättare att säga att i sådana fall är skadandet inte alls orättvist.

Men hur som helst verkar det uppenbart att även om vi går med på Broomes resonemang så befriar det inte Sverige, eller de som fattar beslut på Sveriges vägnar, från skuld när det gäller de tusentals människor som sannolikt dör i förtid på grund av Sveriges utsläpp. Det mandat som åtminstone demokratiskt legitima regeringar har för att skada någon medborgare något kan inte rättfärdiga att dessa regeringar skadar *andra staters* medborgare. En demokratiskt legitim regering kan på ett moraliskt rättfärdigat sätt möjligtvis bygga en fabrik även om den förorenar luften hos de medborgare som bor närmast fabriken – och därmed skadar dem – så länge fabriken har tillräckligt demokratiskt stöd. Men detta demokratiska mandat kan inte rättfärdiga att regeringen skadar andra staters medborgare. Det demokratiska mandatet rättfärdigar bara handlingar som påverkar det egna territoriet och de egna medborgarna, inte andras territorium eller medborgare.

Som de flesta säkert känner till är klimatförändringarnas offer först och främst medborgare i fattigare länder samt länder som är speciellt utsatta för exempelvis torka, översvämningar, och orkaner. Sverige är inte ett av dessa länder. Nu redan har exempelvis Sudans, Madagaskars, och Indiens medborgare börjat drabbas väldigt mycket av klimatförändringarna. Detsamma kommer gälla framöver: klimatförändringarnas offer kommer först och främst vara medborgare i fattigare länder som själva inte har bidragit mycket till problemet (se t. ex. Bathiany m. fl. 2018). Det faktum att offren för klimatförändringarna själva inte har bidragit till problemet – och rimligtvis inte kan tänkas ha gynnats (jämfört med relevanta alternativ) av de aktiviteter som bidragit till problemet – gör det speciellt svårt att argumentera att klimatförändringarnas effekter inte är orättvisa.

Sveriges utsläpp bidrar till detta globala problem. Sveriges utsläpp skapar förstås inte bara klimatförändringar *i Sverige*, utan bidrar till globala klimatförändringar. När vi funderar på hur många av de som

skadas på grund av Sveriges utsläpp kommer vara svenska medborgare kan vi därför helt enkelt utgå ifrån att det motsvarar den andel av de globala offren för klimatförändringarna som är svenska medborgare. Denna andel är mycket liten. Alltså kan vi utgå ifrån att nästan alla de tusentals människor som dör i förtid på grund av Sveriges utsläpp är andra staters medborgare. Sveriges regerings demokratiska mandat kan inte rättfärdiga den skada.

5 Men de är ännu värre klimatbovar!

ETT ARGUMENT SOM ofta hörs när Sveriges bidrag till att lösa globala problem diskuteras, är att det är orimligt, även orättvist, att kräva att Sverige gör mer när så många länder gör mindre. Och faktum är att när det gäller koldioxidutsläpp per capita är väldigt många av de länder svenskar gärna jämför sig med *ännu värre klimatbovar*. Danmark, Norge, Finland, USA, Storbritannien, Tyskland och Frankrike släpper exempelvis ut mer än Sverige per capita.⁷ Är det då inte orättvist att kräva att Sverige gör ännu mer, det vill säga minskar sina utsläpp, när andra länder är värre?

Det är möjligt att denna typ av argument kan vara rimlig när det gäller exempelvis diskussionen om bistånd, och mer generellt när det gäller altruistiska handlingar. Låt oss säga att vi kan göra en principiell distinktion mellan å ena sidan handlingar som *gynnar* andra och å andra sidan handlingar som bara *inte skadar* andra. Det är kanske orättvist och orimligt att kräva att någon som redan gör mer än de flesta enbart i syftet att gynna andra utför ännu fler altruistiska handlingar. Men samma gäller inte när det gäller handlingar som på ett orättvist sätt skadar andra. Det faktum att någon annan skadar andra ännu mer betyder inte att det är orättvist eller orimligt att kräva att *du* slutar skada andra.

Låt oss föreställa oss en situation där två barn, Adam och Bea, båda mobbar ett tredje barn, Carl. Ingen rimlig person skulle acceptera Beas mobbande av Carl bara på grund av att Adam mobbar honom ännu mer. Det faktum att Adam också mobbar Carl gör det inte på något sätt mindre omoraliskt att Bea mobbar Carl. Det gör det faktiskt ännu värre: allt annat lika är det ju värre att skada någon som redan är skadad än att skada någon som har det bra.

Detsamma gäller stater. Det faktum att t.ex. Norges, med sina utsläpp, skadar Bangladeshs invånare ännu mer än Sverige, gör det inte på något sätt mindre moraliskt problematiskt att Sverige skadar Bangladeshs invånare. Det gör saken faktiskt ännu värre. Bangladeshs invånare är redan utsatta, på grund av utsläpp från Norge – och förstås från exempelvis Kina, Ryssland och USA. Det faktum att de redan är utsatta på grund av andra staters omoraliska handlingar minskar inte hur omoraliskt det är att Sverige också skadar dem. Mer generellt rättfärdigar det faktum att andra länder är ännu värre klimatbovar inte den skada som Sverige orsakar med sina utsläpp.

6 Men andra hade då släppt ut istället!

SVERIGES KONSUMTIONSBASERADE koldioxidutsläpp 2020 motsvarade det som resten av världen släppte ut på 15 timmar. Så även om Sverige hade varit koldioxidneutralt 2020 hade resten av världen hunnit i kapp det som faktiskt släpptes ut på lite mer än ett halvt dygn. Därför kan en undra hur mycket hade vunnits på att Sverige varit – eller på att Sverige blir – koldioxidneutralt. Genom att bli koldioxidneutrala förhindrar vi inte den skada som våra utsläpp annars hade orsakat, skulle någon kunna hävda: vi skjuter bara upp skadan. Skadan sker ändå, bara några timmar senare. Allt annat lika spelar det ingen roll *när* en skada äger rum. Är det då verkligen så farligt att Sveriges utsläpp kan förväntas orsaka att så många människor dör i förtid?⁸

För det första är det värt att poängerna att även om en skada kommer inträffa kan det vara värt att inte vara den som orsakar skadan. Om någon har bestämt sig att mörda en oskyldig person, men erbjuder dig tusen kronor för att göra det åt honom, så skulle de flesta tycka att du har moraliska skäl att tacka nej till erbjudandet, även om det inte skulle förhindra skadan.⁹ På samma sätt kan de som fattar beslut på Sveriges vägnar ha moraliska skäl att inte orsaka att flera tusen människor dör i förtid även om någon annan kommer orsaka denna skada ändå och trots att det möjligen ökar Sveriges BNP något.

Men för det andra bygger denna invändning på ett missförstånd.¹⁰ Faktum är att koldioxid stannar väldigt länge i atmosfären efter att det släpps ut: mellan 300 och 1000 år (Buis 2019). Det betyder att i över 300 år så kommer den totala mängden koldioxid i atmosfären

vara nära 60 miljoner ton större än den hade varit om Sverige varit koldioxidneutralt år 2020. Eller för att ta ett mer realistiskt exempel: Om Sveriges utsläpp år 2020 hade varit en fjärdedel mindre än vad de faktiskt var så skulle den totala mängden koldioxid i atmosfären vara nära 15 miljoner ton mindre i över 300 år än vad den sannolikt kommer bli.

Det är närmast garanterat att under flera hundra år så kommer skada inträffa, p.g.a. klimatförändringarna, som inte hade inträffat hade den totala mängden koldioxid i atmosfären varit flera miljoner ton mindre (Broome 2019). Över tid kommer som sagt den totala skadan som klimatförändringarna orsakar sannolikt vara större än vad den hade varit om Sverige varit koldioxidneutralt 2020. Det faktum att andra länder hade tagit igen för minskningen några timmar senare ändrar inte den bilden, eftersom det hade betytt att vid varje tidpunkt, över en extremt lång tid, så hade den totala mängden koldioxidutsläpp – och därmed risken för klimatskador – varit mindre än vad den kommer vara p.g.a. Sveriges utsläpp.

Så även om det inte spelar någon roll när *skada* äger rum (Kington och Sinnott-Armstrong 2018), så spelar det som sagt stor roll när *utsläpp* äger rum. Vi vinner mycket på att skjuta på utsläpp, även med bara några timmar, eftersom det betyder att i flera hundra år minskar risken, vid varje tidpunkt, att någon skadas av klimatförändringarna.

7 Slutord

JAG HOPPAS NU ha visat att trots att Sverige inte kommer ha en »avgörande roll» när det gäller att undvika en klimatkatastrof, som Mattias Karlssons påpekar, så har de som kan påverka Sveriges växthusgasutsläpp starka moraliska skäl att dra ner på dessa utsläpp. Faktum är att Sveriges årliga utsläpp kan förväntas orsaka att flera tusen personer dör i förtid. Detta faktum, kombinerat med den generella skyldigheten att inte skada andra, räcker för att grunda sådana moraliska skäl.

Men dessa moraliska skäl är förstås inte nödvändigtvis starkare än alla andra moraliska skäl. Som individer kan vi ibland rättfärdiga att vi skadar någon annan något om tillräckligt mycket (exempelvis våra liv) står på spel. Samma gäller stater, eller offentliga beslutsfattare. Om Sverige fann sig i en situation där minskade utsläpp skulle riskera

att kasta landet in i fattigdom så skulle de som fattar beslut på Sveriges vägnar kanske inte ha en skyldighet att minska på utsläppen. Men vi befinner oss förstås långt från en sådan situation. Sverige kan dra ner rejält på sina utsläpp utan att välståndet är hotat.

Det är också värt att betona att teoretiskt sett skulle svenskar möjligtvis kunna påverka de totala utsläppen mer genom att få *andra* länder att dra ner på sina utsläpp. Teknikutveckling och internationella politiska åtgärder skulle exempelvis kunna ha sådana effekter. Om Sverige kan ha tillräckligt stora effekter på andra länders utsläpp skulle en även kunna hävda att fokus på Sveriges utsläpp är en onödig distraktion. Vi kan också tänka oss en situation där vinsten av de aktiviteter som skapar Sveriges utsläpp gör så mycket för att utplåna fattigdom i världen – exempelvis via bistånd – att de är moraliskt rättfärdigade trots den skada som utsläppen orsakar.

Faktum är dock att Sverige än så länge inte verkar ha haft en betydelsefull effekt på andra länders utsläpp, och vinsterna av Sveriges utsläpp gynnar först och främst inhemsk konsumtion. Valet vi verkar stå inför är därför att dra ner på Sveriges utsläpp, och möjligtvis offra en del av svenskarnas konsumtion, eller fortsätta på samma bana. Att fortsätta på samma utsläppsnivå men »kompensera» för det genom att påverka andras utsläpp tillräckligt mycket, eller bidra till andra moraliskt viktiga ändamål, verkar än så länge inte vara ett realistiskt alternativ. Givet detta läge borde de som verkligen kan påverka Sveriges utsläpp lägga mer fokus på åtgärder för att minska dessa utsläpp. →

H. Orri Stefánsson är professor i praktisk filosofi samt Pro Futura Scientia Fellow vid Swedish Collegium for Advanced Study och verksam vid Institutet för framtidsstudier.

Noter

1. Aktuellt, SVT2, december 6 2023 (<https://www.svtplay.se/video/KyprQda/aktuellt/ikvall-21-00?id=KyprQda&position=1512&highlight=tidopartiernas-olika-miljopolitik-1512>). Det är dock värt att nämna att Karlsson lägger till att trots att Sverige inte kommer ha en avgörande roll i att lösa det globala klimatproblemet så »ska dra vårt strå till stacken».

2. I Stefánsson (2022–2023) kritiserar jag ett liknande resonemang hos en isländsk politiker.

3. Kuhn (2019) ger en generell introduktion till fångarnas dilemma. Gardiner (2011: kapitel 2 och 4) diskuterar huruvida klimatförändringarna bör förstås som ett exempel på fångarnas dilemma.

4. Skälet till att jag fokuserar på Sveriges utsläpp år 2020 är att Bresslers modell handlar om den förväntade dödlighet som marginalutsläpp år 2020 förväntas orsaka (över tid), d.v.s. hur den förväntade dödligheten på grund av utsläpp skulle ha ändrats om vi hade exempelvis släppt ut ett ton mer, eller mindre, givet de totala utsläppen år 2020. Eftersom den förväntade dödlighetsskillnaden av exempelvis ett marginalton beror på de totala utsläppen så kan Bresslers modell inte användas oförändrad för att räkna ut den dödlighet som Sveriges utsläpp t. ex. 2022 kan förväntas orsaka.

5. Enligt Our World in Data (<https://ourworldindata.org/co2/country/sweden>) så var Sveriges konsumtionsbaserade koldioxidutsläpp år 2020 61,35 miljoner ton. Enligt Bresslers modell så kan vi förvänta oss att denna mängd utsläpp orsakar att 13 836 människor dör tidigare än vad de annars hade gjort fram till år 2100. Sveriges *produktions*baserade utsläpp samma år var något lägre, 36,69 miljoner ton, som enligt Bresslers modell kan förväntas orsaka att 8 275 personer dör tidigare än vad de annars hade gjort fram till år 2100. Det är inte uppenbart om konsumtionsbaserade eller produktionsbaserade utsläpp är mer relevanta i detta sammanhang. (Andra alternativ är också möjliga: se Torpman 2023.) Men oavsett vilket mått vi väljer så kan vi, enligt Bresslers modell, förvänta oss att Sveriges årliga utsläpp kommer orsaka att flera tusen människor dör tidigare än vad de annars hade gjort.

Det är kanske också värt att betona att precis som andra klimatmodeller innehåller Bresslers modell en del antaganden som vi inte kan vara helt säkra på att stämmer. (Detta trots att den är publicerad en så respekterad tidskrift som *Nature Communications*.) Men för mitt argument behöver vi inte heller vara säkra på den exakta förväntade dödligheten från Sveriges utsläpp. Det empiriska antagande som behövs för mitt argument är helt enkelt att Sveriges utsläpp kommer orsaka att *väldigt många* människor i andra länder dör i förtid. Exakt hur många är inte viktigt för mitt argument.

6. Det borde dock erkännas att exakt hur dåligt det är att fjortontusen människor dör i förtid går inte att uppskatta utan information om *hur många år* vi kan förvänta oss att dessa människor annars hade levt. Dessvärre ger Bresslers modell inte ett tydligt svar på hur många förlorade levnadsår t. ex. fjortontusen liv motsvarar.

7. Se här: <https://www.worldometers.info/co2-emissions/co2-emissions-per-capita>

8. Kingston och Sinnott-Armstrong (2018) för liknande resonemang om individers utsläpp.

9. Bernard Williams bygger ett av sina argument mot utilitarism på liknande intuition (se Smart och Williams 1973). Till skillnad från Williams skulle jag dock hävda att om du kan se till att offret dör på ett lite mindre plågsamt sätt (eller att färre dör) så borde du nog tacka ja till erbjudandet. Men jag påstår att du inte kan rättfärdiga att tacka ja enbart på grund av att du tjänar tusen kronor. Detsamma gäller stater: en liten BNP ökning rättfärdigar inte att *vi* orsakar skadan även om den kommer inträffa.

10. Följande argument bygger på Broome (2019). Jag diskuterar detta resonemang i mer detalj tillsammans med Andrea S. Asker (Asker och Stefánsson 2023).

Referenser

- Asker, A, och Stefánsson, H. O. (2023) »Climate change and decision theory», i: Gianfranco, Pellegrino och Di Paola, Marcello (red.) *Handbook of Philosophy of Climate Change*, Springer, ss. 267–286.
- Bathiany, S, Dakos, V., Scheffer, M, och Lenton, T. M. (2018) »Climate Models Predict Increasing Temperature Variability in Poor Countries», *Scientific Advances*, 4, ss. 1–10.
- Buis, A. (2019) »The Atmosphere: Getting a Handle on Carbon Dioxide», NASA oktober 9, <https://climate.nasa.gov/news/2915/the-atmosphere-getting-a-handle-on-carbon-dioxide/>.
- Bressler, R. D. (2021) »The mortality cost of carbon», *Nature Communications* 12/4467, ss. 1–12.
- Broome, J. (2012) *Climate Matters: Ethics in a Warming World*, New York: W. W. Norton & Company.
- Broome, J. (2019) »Against Denialism», *The Monist*, 102, ss. 110–129.
- Kingston, E. och Sinnott-Armstrong, W. (2018), »What’s Wrong with Joyguzzling?» *Ethical Theory and Moral Practice*, 21, ss. 169–186.
- Kuhn, S. (2019) »Prisoner’s Dilemma», i: Zalta., Edward N. (red.) *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford: Metaphysics Research Lab (tillgänglig online på: <https://plato.stanford.edu/entries/prisoner-dilemma/>).
- Nordhaus, W. (2008) *A Question of Balance: Weighing the Options on Global Warming Policies*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Parfit, D. (1984) *Reasons and Persons*, Oxford: Oxford University Press.
- Smart, J. J. C. och Williams, B. (1973) *Utilitarianism: For and Against*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Stefánsson, H. O. (2022–2023) »Skyldur Íslands í loftslagsmálum«, *Hugur*, 30, ss. 125–137.
- Stern, N. (2006) *The Economics of Climate Change: The Stern Review*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Torpman, O. (2023) »Inducement-based emissions accounting«, The Institute for Futures Studies. Working Paper 2023:6, ss. 99–114.